

סנהדרין מא

משה שווערד

1. רש"י על סנהדרין דף מ/ב

התיר עצמו למיתה - שכשהתירם בו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית, הוא אומר על מנת כן אני עושה, דאם לא הפקיר עצמו אינו נהרג, כדלקמן (סנהדרין מא, א):

2. שערים מצויינים בהלכה

קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה. פרש"י שכשהתירם בו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית, הוא אומר ע"מ כן אני עושה כו'. מבואר מדברי רש"י שצריך להתרות דוקא באותה מיתה שחייב בו. ועי' בגמ' לקמן (פ:) דאיכא פלוגתא בזה. וב"מב"ס (סנהדרין פ"ב ה"ב) פסק, דא"צ להתרות באיזה מיתה. ועי' בדברינו שם (ד"ה מותר).

3. מרגליות הים

יא. התיר עצמו למיתה, לכאורה למה יגרום אדם לעצמו מיתה בעוד שיכול לפטור עצמו בשתקו ולא יגיד על מנת כן, אמנם הנה כשראותו עדים בהרגו אדם והתרו בו יודע הרוצח בוודאות כי מעשהו לא יכוסה ותבוא לידעת הבית דין ואם אעפ"כ הוא עושה הרי מוכח כי איננו רוצח שודד הורג אדם למען לגזול כספו, רוצח בהתראת עדים גדולים בשנים שרואים מעשיו אינו בא משום ממון כי אם ממשטמה נגד אותו האיש הנרצח שמוותר על חייו ובלבד שגם הנרצח לא יחיה, אדם זה יודע כי לא ינוקה, הב"ד יכניסו אותו לכיפה ויאכלוהו שעורים עד שיבקע כרסו וימות מיתה מנוולת, ולכן אדם כמוהו יוכל להעדיף מיתת ב"ד על מיתה קשה וממושכת זו, ראה מאמרי בתי המשפט בא"י הערה ז, אמנם עדיין טעון הסבר.

4. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מ עמוד ב

בגמ': המית תוך כדי דיבור.

נשאל הגרמ"ק שליט"א כיון דהתראה בעי שיהי' תוך כדי דיבור ממעשה העבירה, שביותר מכן יכול לומר ששכח את ההתראה, והרי כל אכילה שיעור זמן אכילת איסור הוא בכדי אכילת פרס שזהו יותר משיעור תוך כדי דיבור, וא"כ קשה שאיך מועיל ההתראה לפני האכילה על כל האכילה, הא יכול לומר אחר כך באמצע האכילה שכחתי.

ותירץ שכיון שהתחיל לאכול באיסור, ממילא מהני ההתראה על כל האכילה.

וכבר קדמו בסברא זו בתוס' רא"ש קידושין (ע"ז ע"א סוד"ה אילימא) וז"ל כיון שהתחיל בעבירה כו' בתוך כדי דיבור של התראה, לא מצי למימר אשתלאי, כיון דכל שעה עסוק הוא באותה עבירה, מידי דהוי אאוכל כזית בכדי אכילת פרס, שהוא חייב מלקות, אף על פי שיש יותר מכדי דיבור בין התראה לאחרון שהוא אוכל עכ"ל.

הגר"מ אריק בהגהות לירושלמי נזיר (נ"ט ע"א) ביאר על פי סברא זו מה דאיתא בירושלמי שם דאם התרו
בנזיר שאם ישתה כוס זה של יין ילקה חמש, ושתאו לוקה חמש, אף על גב דלא הוה כתוך כדי דיבור, כיון
דהתחלה ה' בתוכד"ד שפיר לוקה, דלא כהחכמת שלמה, ודלא כבתפא"י מכות פ"ג אות מ"ט שכתב דלהכי
השמיט הרמב"ם דין זה, דלא מצי שישנה כ"כ הרבה בתוך כדי דיבור.

5. תוספות על סנהדרין דף מ/ב

מניין להתראה מן התורה. בחבר קמיבעיא ליה למ"ד (לעיל דף ח:) חבר צריך התראה דאי בשאינו חבר הא לא
ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד אי נמי מיבעי ליה מנא לן דבעינן המית תוך כדי דיבור:

6. רש"י על סנהדרין דף מא/א

המוציאים אותו מקושש - שקישש עצים לא נאמר אלא מקושש, לאחר שראוהו ומצאוהו היה מקושש, ומה
טעם תלוי בכך אלא שהתרו בו ועדיין היה מקושש:

7. שערם מצויינים בהלכה

דף מא. שהתרו בו ועדיין הוא מקושש.
פרש"י שקישש עצים לא נאמר
אלא מקושש, לאחר שראוהו ומצאוהו היה
מקושש, ומה טעם תלוי בכך, אלא שהתרו בו
ועדיין היה מקושש. כתב בפנים יפות (פ'
שלח) דלמ"ד מקושש מעביר ד' אמות ברה"ר
היה [ע"י במס' שבת צו:], קמ"ל הכא דאע"ג
שהתרו בו לאחר שהעביר כ' אמות, שלא
יגמור המלאכה, הוה התראה, אף שבתחילה
היה עקירה בלא התראה, מ"מ כיון שהתרו בו
לעשות הנחה מיד קודם גמר ד' אמות, הוה
התראה, וכן למ"ד קוצר היה, כיון דקי"ל
דבעינן שיקצור כשיעור [ע"י שם קג:], א"כ
י"ל דמיירי שהתרו בו לאחר שהתחיל לקצור
קודם שגמר השיעור, ואחר ההתראה גמר
שיעור המלאכה חייב, וכן למ"ד מעמר היה
כו', וקמ"ל הכא דאם התרו בו בתוך השיעור
הוה התראה.

8. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף מא עמוד א

אינו ענין אמלקות ולא למיתה משום דקיל טפי: בגמרא ה"נ מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא. ק"ל
דא"כ היאך משכחת לכאורה ב' כתובים שבאים כא' דאין מלמדים נימא ג"כ הכי דמלתא דאתיא בק"ו
טרח וכתב לה קרא והרי בקדושין (לד ב) חשיב מצה והקהל ב' כתובים הבאים כא' דנשים אתיין בק"ו מטפלים ע"ש בתוס' (ד"ה ואנא) ואי נימא כיון דאמרינן
בקדושין (ד ב) דהכי דאיכא למדרש דרשינן ולא אמרינן דטרח קרא בכדי א"כ לא נחשוב אותו לב' כתובים הבאים כאחד זה ג"כ דרשה מקרי א"כ פשיטא
דקשיא אסוגיא דכאן למה ילפינן שאר חייבי מיתות מהני נימא דהוי מחלל שבת ובא על נערה מאורסה ורוצח ג'
כתובים הבאים כאחד דלכ"ע א"מ משום הך קושיא דנכתוב בסקילה ונגמר אחרינא מניה. וראיתי בס' הליכות
עולם דטעם דמ"ד דב' כתובים הבאים כאחד מלמדין משום הך טעמא דמלתא דאתיא בבנין אב טרח וכתב
לה קרא אבל ג' כתובים אין מלמדין דכולי האי ודאי לא טרח קרא והרי הכא אמרינן אפילו לגבי ג' כתובים
כן וצ"ע. ואולי י"ל עפ"י הנ"ל כיון דאיכא היקש דמשפט אחד לכן יותר סברא לומר דטרח קרא אפילו
בג' כתובים מלומר דהתורה רצתה שלא נילף בהיקש:

9. שערים מצויינים בהלכה

מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו. הקשה בתשר' שואל ומשיב (מהד"ת ח"א סי' פד) אי נימא דלאוסרה על בעלה באו, א"כ למה באו לפני כ"ד של כ"ג, הא בב"ד של ג' סגי, וע"כ דבאו לדון דיני נפשות, והביא בשם דו"ז בעל ישועות יעקב, דגם בדיני נפשות די בקבלת העדות בב"ד של ג', ואח"כ יורנו בזה הב"ד של כ"ג, וא"כ הכא מיירי בב"ד של ג', והשו"מ תירץ דכיון שהם יכולים להתנצל שכוונתם רק לאוסרה על בעלה, אף שיש הוכחות שאינו כן, מ"מ אינו דבר ברור, ואי אפשר להרגם על כך, ע"ש שהאריך מאד.

ובתשר' הגרע"א (סי' קצט) הקשה, דהרי ע"כ העידו שראו קירוב בשר והנהגה כדרך המנאפים, ואי לאוסרה על בעלה באו, גם אם העידו ששכבו בבגדיהם מיתסרא, כמש"כ הב"ש (אהע"ז סי' יא סק"א) בשם המהרש"ל, ותירץ דהא דמיתסרא באופן זה היינו דוקא בצירוף קלא דלא פסיק כמבואר במס' יבמות (כד.), והכא מיירי דלא היה קלא דלא פסיק כו' ע"ש. ומדבריו מבואר דנהרגין גם בהוכחה לבד, שלא כדברי השו"מ דע"י הוכחה אין נהרגין.

10. תוספות הרא"ש מסכת סנהדרין דף מא עמוד א

באשה חברה ואליבא דר' יוסי בר יהודה. [1] לא בעי ר' יוסי בר יהודה שיתיר עצמו למיתה, [2] אי נמי חבר כאלו התיר עצמו למיתה.

11. רשימות שיעורים

דף מא. גמ'. וכיון דאינהו לא מיקטלי איהי היכי מיקטלא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות.

ע"יין ברמב"ם (פ"ב מהל' רוצח ה"ח) וז"ל אדם טריפה שהרג את הנפש נהרג שנא' ובערת הרע מקרבך, והוא שיהרג בפני בית דין אבל בפני עדים פטור שמא יוזמו העדים ואם הוזמו אינן נהרגין שהרי לא זממו להרוג אלא טריפה, וכל עדות שאינה ראויה להזמה אינה עדות בדיני נפשות עכ"ל. [והקשה הש"ך (חור"מ סימן ל"ג ס"ק ט"ז) דמלשון הרמב"ם משמע דדין עדות שאתה יכול להזימה הוי הלכה מסוימת בדיני נפשות ואילו בדיני ממונות לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה, וצ"ע דבמשנה (לב.) אמרינן דאחד דיני ממונות ואחד ד"נ בדרישה וחקירה, וקיי"ל (מא:) שאם אמר איני יודע בחקירות עדותן בטלה משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה, ומוכח להדיא דחל דין עדות שאילה"ז אף בדיני ממונות.]

וי"ל דיש ב' היכי תימצא דעדות שאי אתה יכול להזימה: (א) היכא שאמר איני יודע בחקירות דליכא עדות על זמן מדויק דאזי אי אפשר להזים את העדות כלל, (ב) יש דין עדות שאין אתה יכול להזימה משום שאי אפשר לקיים את העונש דכאשר זמם וכגון בטריפה שהרג. ונראה דהרמב"ם מחלק בין דין עדות שאתה יכול להעניש בכאשר זמם לבין עדות שאתה יכול להזימה לברר שהעידו שקר, דבדיני ממונות חל דין עדות שאתה יכול להזימה דבעינן בד"מ דרישה

וחקירה מדאורייתא, כדאיתא בגמ' (לב.) "אמר ר' חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנא' משפט אחד יהיה לכם", דצריך עדות שיכול להתברר אם העידו שקר או לא, משא"כ הדין דבעינן עדות שאתה יכול להעניש בעונש של כאשר זמם לא חל אלא בדיני נפשות בלבד. והרמב"ם בפ"ב מהל' רוצח (ה"ח) מיירי לענין טריפה שהרג, דאע"פ דהוי עדות שיכול להזימה מכיון דניתן להכחיש את העדים ע"י הזמה, דהעדים העידו על זמן מדויק ושייך שיבאו ב' עדים ויזימום, מ"מ הויא עדות שאי אתה יכול להזימה מכיון דא"א לקיים עונש הזמה אי יזימו את העדים שהרי הם זממו להרוג גברא קטילא, ובדיני נפשות חל דין מיוחד דבעינן עדות שיכול לקיים בה העונש דכאשר זמם, וזה כוונת הרמב"ם במש"כ "וכל עדות שאינה ראויה להזמה אינה עדות בדיני נפשות".

עוד י"ל דהא דאמרינן בגמ' (מא:) שאיני יודע בחקירות פסול משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה אינו עיקר הטעם דבעינן דרישה וחקירה, דלעיל (מ. – מ:) ילפינן לדרישה וחקירה מ"וורשת וחקרת ושאלת היטב" ומגו"ש ד"היטב היטב", ולכאורה הו"ל למימר דבעינן דרישה וחקירה משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה. ועוד דלשיטת רבנו דוד (הובא בר"ן דף מ. ד"ה היו בודקין) בעינן דרישה וחקירה אף כשהעידו אמש אירע המעשה, והרי כשאמרו "אמש אירע המעשה" שפיר שייך להזימם

ויש להוסיף דיסור הדין דבעינן עדות שאתה יכול להזימה דצריך שיהא שייך לקיים את העונש של הזמה הוא מדין "והצילו העדה", ולכן דין זה דבעינן שיהא שייך לקיים את העונש של כאשר זמם חל דוקא בדיני נפשות ולא בד"מ. ולפי"ז יש להסתפק במסית

12. שערים מצויינים בהלכה

והא יכולין לומר לאוסרה על בועלה שני באנו. פרש"י דקי"ל במס' סוטה (כו:): כשם שאסורה לבעלה כך אסורה לבעל. עי' במשנה למלך. (סוטה פ"ב הי"ב) דבתשו'

מהר"א ששון (סי' קצו) מסופק, בהא דכשם שאסורה לבעלה כך אסורה לבעל, אי היינו דוקא כשאותו הבעל הוא הראשון או אסורה לבעל, אבל אם כבר היתה אסורה לבעלה מחמת אחר שאסרה, מותרת לבעל שני אחר שיגרשנה הבעל, או דילמא לא שנא. ובתשו' שבות יעקב (ח"א סי' צד) כתב, דבגמ' כאן מבואר דאין חילוק בזה, דבגמ' מקשה והא יכולין לומר לאוסרה על בועלה שני באנו, ואי אמרי' דאינה נאסרת על בועל שני כיון שכבר נאסרה על בעלה, א"כ מאי מקשה הגמ', אלא ודאי דאין חילוק, ובכל ענין נאסרת על בועל שני [ועי' בחמרא וחיי שכתב נמי כן], והצעתי הדבר לפני רבותי וחבירי וקלסו את דברי, גם הצעתי הדבר לפני מוה"ר לייב בן הגאון בעל שער אפרים והדפיס אותו בקונטרס אחרון שלו, אך השיב על דברי, דאיכא למימר דהא דאמרי' בגמ' והא יכולין לומר לאוסרה כו', לאו מדינא קאמר, אלא דהש"ס בעי לאשכוחי להעדים טענה דיכולין לפטור עצמם, ואף דלאו דינא הכי, כי מאחר דלא התרו בה יכולין לומר כשבאו לב"ד לא לחייבה מיתה נתכוונו אלא לאוסרה על בועלה שני באנו, וליכא למימר דהרי לאו דינא הכי, דמצי למימר דלאו דינא גמירנא ולא ידענו הדין ברור, והשבו"י דחה דבריו דאי אפשר לומר כן. ועי' מה שהאריך בתשו' נוב"י [הגה' מבין המחבר, מהד"ת אהע"ז סי' כ] דאין מכאן ראיה. וע"ע בברכ"י (אהע"ז סי' יא סק"ג).

13. מרגליות הים

ו. מתוך שיכולים לומר לאסרה על בעלה באנו. ע' שרת הגרע"א כתבים סי' קצ"ט שהביא להקשות איך יכולים לומר לאסרה על בעלה באנו הא לכך לא היו צריכים להעיד שראו כאחד ע' רמ"א חר"מ סי' ל' סי' דבעדי איסור ועדי טומאה לאסרה על בעלה לא בעינו שראו כאחד, וכן תקשו עוד אי רק לאסרה באו למאי הוצרכו להעיד שראו כדרך המנאפים גם בלא זה עכ"פ הוי כיעור וסגי לאסרה על בעלה כו' וע' סי' רי"ב שם. ובשר"ת שואל ומשיב תנינא ח"א סי' פ"ד הקשה אי רק לאסרה על בעלה בא הרי היה

יכול לבוא לב"ד של ג' ולא לסנהדרין כו'. ובשר"ת נפש חיה מהגר"ח"א ח"ג סוגיות (ס"א א) שהביא משם הגרי"מ להקשות בכל עדות שבעולם הוי עשאילה"ז דליתא בזוממי זוממין דהזוממים יכולים לומר שלא נתכוונו להרוג את העדים רק להציל ההורג, ותי' דא"כ היה להם להזים רק אחד מהעדים שהיה הוא והם פטורים כו' עיי"ש ובנודע ביהודה קמא אהע"ז סי' ע"ב בהגה. ז. ובס' חובת הקודש מהגר"א קלצקין סי' כ"ז הביא קושיא אמאי לא קאמרי דמשכחת לה באשת כהן דאי ס"ד שבאו לאסרה על בעלה לא היה להם צורך לומר שזינתה ברצון ועמש"כ שם.

14. תוספות מסכת סנהדרין דף מא עמוד א ד"ה לאסרה על

לאסרה על בועלה שני באנו - הוה מצי למימר דאיירי שזינתה ולא ידעי מי הוא.

15. מרגליות הים

טז. תוד"ה לאסרה על בועלה שני באנו הומ"ל דאיירי שזינתה ולא ידעי עם מי. בסה"ק כ' מדבריהם משמע דבכה"ג מותרת לכל וקשה אדרבא תיאסר לכל העולם כמש"א בנויר י"ב א האומר לשליחו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם חיישינן שמא קרובת ארוסתו היא וה"נ תיאסר לכל העולם שמא זה הוא שזינתה עמו ובין למ"ש הכא דמשום קנס היא בין למ"ש בכתובות ט"ו א תוד"ה דילמא דמדינא אסור, ואין לומר דמותרת לכל ע"י שתאמר ברי לי שלא זניתי עם זה הרי אינה נאמנת דכבר נעשית חשודה, ואולי י"ל דהבא לכונסה נאמן לומר ברי לי שלא זניתי עמה, דאם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו והו"ל כמו תרי תרי באומרים ברי לי בכתובות כ"א ב, ובס' משמרות כהונה כ'

16. יד רמה על סנהדרין דף מא/א

... לומר שלא דנו דיני נפשות, דכיון דחזו דנפיש רוצחין ולא הוה יכולי למדינינהו אמרי מוטב ניקום וניגלי ממקום דכתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם. ואי קשיא לך והא אנן תנן סנהדרין נוהגת בין בארץ בין בח"ל, [1] ואית דאמרי דהני מילי היכי דנקיטי סנהדרין גדולה בדוכתייהו וכי קא דייני הנך ברשותייהו דידהו קא דייני, תדע דתנא אין מושיבין סנהדראות לשבטים אלא בב"ד של שבעים ואחד ובזמן שאין יושבין במקומן אין תורת סנהדרין גדולה עליהם תדע שהרי אין חייבים על המראתן, ולא מילתא היא, דאפי' תימא דכל זמן שאין יושבין במקומן אין תורת סנהדרין גדולה עליהם, אפי' הכי כיון דכי יהבי להו רשותא הוו בדוכתייהו השתא נמי דמיתו אי נמי אי עקרו להו מהתם לא בטלא רשותייהו, וכ"ש דלא אשכחן דמקום גורם אלא לענין זקן ממרא בלבד, ולא לשעת דינו אלא לשעת המראתו, [2] אלא היינו טעמא דגלו כי היכי לפרסומא למילתא דלא דייני דיני נפשות דכיון דגלו אשתכח דלא מיחייב שום איניש מיתה על המראתו, והיינו דאמרינן התם בע"ז (ח ע"ב) אמרי מוטב ניקום ונגלי ממקום דכתיב ביה ועשית על פי הדבר מן המקום ההוא, כלומר כיון שאין אנו דנין דיני נפשות מוטב ניקום ונגלי ממקום שחייבין מיתה על המראתו, נמצא שכשהיו עומדין שם ולא היו דנין דיני נפשות היה עונשן מרובה, לפיכך גלו ממנו כדי להקל מעט מן העונש, ואסיקנא לעולם רבן יוחנן בן זכאי, ודקאמרת

כי הווי דיני נפשות איהו לאו בר הכי הוא, אין הכי נמי ולא איהו בדק אלא בהנך ארבעין שני דלמד קא מיירי דהווי יתיב קמיה רביה ואמר מילתא ואיסתבר טעמיה ובדקו סנהדרין כי טעמיה וקבעוה בשמיה, [והא] דקתני בברייתא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי, על שם סופו הוא דקרי ליה הכי:

17. מרגליות הים

ב. ואמר מילתא ומסתבר להו טעמיה וקבעוה בשמיה. לכאורה אם הסנהדרין קבלו טעמו וקבעו הלכה כן איך פליגי רבנן על זה, ע' לעיל ט' ע"ב, וגם מה דא"י מבן זכאי לותיב אינש שאני בן זכאי כו' הרי הוודו לו סנהדרין ומי יחלוק עליהם. אמנם יתכן שבאמנם „וקבעוה בשמיה“ הדגישו שלא קבעו כן הלכה, כי הוראות שנקבעו בב"ד הגדול הלכה לדורות לא נמסרו בשם היחיד שחידש והעלה הלכה זו רק בסתם כתורה שלימה עמש"כ במקור חסד לס' חסידים סי' תתקע"ז אות ג, ובכן כשקבעו בשמיה היא הדגשה כי זו היא דעת יחיד דמסתבר טעמיה אבל לא שהודו

לו להלכה כדאמרו ביבמות ס"ז א מי קתני וקבלו והודו לו קתני דמסתבר טעמיה עמש"כ במחקרי שתיקה לחכמים שבאזכרה למרן הגר"א קוק באריכות.

18. מרגליות הים

ב. מאי אפילו שנים אומרים, פשיטא. בכוה"י כ' דשנים שאמרו אין אנו יודעין פשוט יותר משאחד אומר איני יודע והשני כן יודע, אחרי ששניהם היו יחד בשעת מעשה מדוע נעלם מעיני האחד מה שמשך תשומת לב השני, משא"כ כששניהם לא התעניינו בדבר זה שכיח טפי.

19. תוספות מסכת סנהדרין דף מא עמוד ב ד"ה כמאן כר'

כמאן כר' עקיבא דמקיש שלשה לשנים - פ"ה ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים במסכת מכות (דף ה:) מה שנים אינן נהרגין עד שיזומו שניהם אף שלשה עד שיזומו כו' וזה אי אפשר להזימן ואף על פי דר"ש קאמר להך מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינו להכי מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומיהו אית ליה נמי דר"ש ומוסיף הוא וקשה לפי' דה"ל למינקט הכא דר"ש היא דאמר הכי בהדיא ועוד דבתר הכי קאמר דלא כר"ע אלא כמאן ויש לפרש דהא דקאמר עד שיזומו שלשתן היינו כשכוונו עדותן אבל אמר איני יודע כנמצא אחד מהם קרוב או פסול דמי דלרבי שמעון תתקיים העדות בשאר ולר"ע עדותן בטלה והיינו דקאמר כר"ע והשתא ניחא דקאמר בתריה דלא כר' עקיבא אלא כר"ש.

20. מרגליות הים

ג. תורה כמאן כר"ע כו' וקשה לפי' דהו"ל למינקט הכא דר' שמעון היא כו'. בס' גור אריה העיר שנקטו ר"ע משום דאורחיה דרבינו הקדוש למסתם מתניתין אליביה וכמבואר במכות י"ז א"י זו דברי ר"ע סתימאה, ופריך ואימא זו דברי ר"ש סתימאה, ומשני הא קמ"ל דר"ע כר"ש ס"ל, ויעוין ברי"ט אלגוזי בס' קדושת יו"ט סי' י"ג (י"ט ע"ד).

21. ערוך לגר מסכת סנהדרין דף מא עמוד ב

אמרי ליה ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא. ק"ל מאי בעי בזה וכי ח"ו הגדולים הללו רצו להתפאר בתורתם שאינם צריכים לשמיעת רבן. תו י"ל כשאמר להן רמי בר חמא אי הכי אמריתו טובא אמריתו קאמרי מטיבותיה דמר כו' מנזיהתא דמר לא אמר בה ולא חדא הם לכאורה דברים מחוסרי הבנה וגם מה לשון ולא חדא. ועוד דהוא אמר להם אמריתו לשון רבים. וכן היה להם להשיב אמרנו בה לשון רבים אכן הם לא השיבו רק לשון יחיד נסתר אמר בה. ונלענ"ד עפ"י מה דאמרינן בגמרא שתלמיד כשאומר שמועה מפי רבו בתחלה יאמר בשם עצמו עד שידע אם ישר בעיני שומעיו ואח"כ יאמר שרבו אמר כן למען שלא יגרום זילותא לרבו ופירושו המפרשים כן פירוש המימרא דכל האומר דבר בשם אומרו דהיינו שבתחלה יאמר הדבר ואם תישר אז יאמר בשם אומרו כמו שעשתה אסתר והשתא ניהא דרמי ב"ח דפגע בהו ושאלם מה אמריתו בי רבה דהיינו מה נתחדש בבית מדרשכם היו מתייראים לומר דבר בשם רבם דשמא רק לקנטר בא ולבזות את דברי רבן ולכן קאמרי ליה ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא כו' כלומר לא נשיב לך אלא משלנו ולא משל רבה. אכן אחרי שישר דבריהן בעיניו אמר להו א"ה אמריתון בה כו' א"כ הוצרך והוטל עליהם לומר ב' דברים האחד שיודיעו לו שרבם אמר כן ולא משלהם הוא והב' ליתן טעם למה עשו כן לומר בתחלה בשמם וזה שהשיבו לו מטיבותא דמר אמר בה טובא פירוש כיון שראינו טובא דמר שלא רצה לקנטר והודה לדברינו גם אנו נאמר לו שאמר בה טובא דהיינו שרבינו חידש זה ודברים רבים אחרים. אבל מנזיהותי' דמר אם היה מתריס כנגדנו אז לא היה רבה לא אמר בה ולא חדא דהיינו אומרים הכל בשמנו שלא ליתן כבוד רבינו לבז:

22. ספר רוח חיים על אבות פרק ה משנה טו

ארבע מדות ביושבים לפני חכמים כו' ספוג שהוא סופג כו'. פירוש כמו הספוג שכוונס לתוכו כל מיני משקין ואחר שסוחטין אותו הנה המשקה היוצא ממנו היא מעורבת מכל מיני משקין שנכנסו בו. כן תלמיד שקבל מרבו כמה פשטים וענינים זה אחר זה ואחר כך כששואלין את התלמיד אינו אומר כל דבר לעצמו על סדר הנכון רק הוא מערב כל הפשטים יחד באין מבין תוכן כוונת הדברים: ומשפך שמכניס בו ומוציא בו. שהוא שוכח תמיד תיכף מה ששמע מרבו:

משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. שיש לו שכל ישר שהוא מברר הפשטים האמיתיים והטובים ומוציאם ואומרם. וקולטת את השמרים היינו מה שאינו נכון ואמת אינו אומר כלום. כי יודע כשלומדים בעיון הלכה בתחלה לפעמים עולים כמה סברות שאינם אמיתיים עד שאחר העיון השם יתברך מסייעו ומאיר עיניו לבוא אל האמת:

ונפה שמוציאה את הקמח כו'. הוא ההיפך ממשמרת היינו ששכלו עקום מאוד שנראה לו הסברות שאינם אמיתיים העולים בשיקול הדעת לראשונה שהם אמיתיים והסברות אמיתיים באמת לאחר העיון אותם אינו אומרם כלל. נמצא לפרושנו משמרת היא המדה הטובה שבכולם. ונפה הרעה שבכולם (והוא) [והוא] דומה לארבע מדות שבאדם כנ"ל. וכן ארבע מדות בדעות כנ"ל שבשנים האחרונים מונה הטוב שבכולם והרעה שבכולם ולפי דברי הרע"ב לא היו דומה לסדר ארבעה דברים דלעיל:

23. דף על הדף מסכת סנהדרין דף מא עמוד ב

בגמ': עד כמה עד רובו של חודש. ופירש"י דעד רוב חודש יש לומר דטעו בעיבורא דירחא, אבל אחרי רוב חודש כבר שמע בימים הללו אם ה' חודש מעובר. בשו"ת הרא"ש (כלל מ"ה ס"ה כ"ה) נשאל בגט שה' כתוב בו כ' לחודש רביעי בשבת. ויש כאן טעות שאם זהו כ' לחודש הוא ג' בשבת. ואם זה ג' בשבת אז זהו כ"א לחודש. והשיב הרא"ש דכמו דאמרינן כאן לגבי עדות דטעו בעיבורא דירחא, כן יש לומר כאן דטעו בעיבורא דירחא. ולעולם היא ד' בשבת שהוא כ"א לחודש. ואף על גב שהוא כבר אחר רובו של חודש, כתב הרא"ש דמ"מ בימי השבוע בודאי אין אדם טועה, וא"כ יותר יש לתלות שהוא ד' בשבוע וכ"א לחודש מלומר שהוא יום ג' בשבוע וכו' לחודש. בתומים (ס"ל' ס"ק י"ג) תמה על דבריו שהרי אחד מז' חקירות הוא באיזה יום בשבוע, ואף על פי שאמר יום השבוע, אמרינן הכא שאם טעה ביום החודש לאחר שעבר רוב החודש בטל העדות, ולא אמרינן דטעה בעיבורא דירחא אחר רוב החודש אף על פי שהגיד יום השבוע, וא"כ מ"ש גבי גט שמכשיר הרא"ש. ותירץ דלגבי זמן בגט סגי שכותבין יום בשבוע, ולא בעי יום בחודש, וא"כ יש לומר שכשכותבין אח"כ ד' בשבוע (שזהו כ"א לחודש), כאילו חוזרין בהם ממש"כ כ' לחודש, וכאילו כתבו רק ד' שבוע וכשר. משא"כ לגבי חקירות העדות, אם אמרו רק יום בשבוע, ולא אמרו יום החודש או אמרו איני יודע בטל העדות, ע"ש עוד מה שהאריך בזה.

ועיין שם בתומים שמסתפק אם לאחר רוב חודש ודאי לא טעו או שזהו ספק, ולגבי קטלא לא הורגין הנידון מחמת ספק, ונק"מ בעדי קידושין שה' סתירה בדבריהם ביום החודש אחר רוב החודש, אם חיישינן לקידושין שאולי הם לא טעו, או לא.

יסוד הדין בראש השנה ❧ ————— • אז ישיר ❧ ט

הם על האיש בשלמותו, וע"כ אף שחטא יכול להינצל מהעונש ע"י שיחזור בתשובה.

❧ בית דין של מעלה דנים אף על מחשבת הלב

כח נוסף שיש לבי"ד של מעלה הוא הכח לדון אחר מחשבתו של אדם ולא רק על מעשיו. יש ללמוד הדבר ממה שנראה כסתירה בדברי חז"ל, שדעה אחת בגמ' (שבת דף צ"ו ע"ב) סוברת שצלפחד הוא זה שנמצא מקושש עצים בשבת והמיתו אותו בסקילה ע"פ דבר ה'. אך מדברי חז"ל משמע שצלפחד צדיק היה, וא"כ קשה היאך יתכן שחז"ל החשיבו את צלפחד לצדיק, אם הוא זה שחילל שבת במדבר לעיני כל ישראל.

וכתבו התוס' (ב"ב דף קי"ט ע"ב, ד"ה אפילו) על מעשה המקושש, וז"ל:

דאמר במדרש דלשם שמים נתכוין, שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים, שוב אין מחויבין במצות. עמד וחילל שבת, כדי שיהרג ויראו אחרים.

כלומר, שבני ישראל היו אומרים שכיון שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ישראל הרי שאינם חייבים במצוות, וכדי ללמוד את בני ישראל שאין הדבר כן, עמד צלפחד וחילל את השבת כדי שיהרג ויכנסו בני ישראל שחייבים הם במצוות אע"פ שנגזר עליהם למות במדבר, ולפי זה יש לומר, שמחמת כן נחשב צלפחד לצדיק, שאע"פ שחילל את השבת, מ"מ עשה כן לשם שמים, ועל כן נקרא צדיק.

ב. החת"ס (ליקוטי תשובות סי' נ"ו) הוכיח כן מרש"י (במדבר כ"ז, א') שכתב לגבי מה שהתורה יחסה את בנות צלפחד לנשפחת יוסף וללמדך שהיו כולם צדיקים שכל מי שמעשיו ומועשיו אבותיו סתומים, ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבת, הרי זה צדיק בן צדיק, ומשמע מדבריו שכולם היו צדיקים וצלפחד בכללם.

בתרגום יונתן בן עוזיאל (במדבר ט"ו, ל"ב), מבאר בדרך אחרת במה נתכוון המקושש לשם שמים, וז"ל התרגום:

והוּוּ בנ"י שריין במדברא, גזירת שבתא אשתמודע לחון, ברם קנסא דשבתא לא אשתמודע לחון. קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה איזיל ואתלוש קיסין ביומא דשבתא, ויחמון יתי סהדיא ויתנן למשה, ומשה יתבע אולפן מן קדם ד' וידון יתי, ובכן אשתמודע קנסא לכל בית ישראל וכו'.

דהיינו, שרצה המקושש שתתברר ההלכה לעיני כל ישראל, באיזו מיתה הורגים את מחלל השבת, ולשם ידיעת ומסירת התורה, היה מוכן ליהרג הוא.

עכ"פ, לפי שני הביאורים, יש להקשות את קושית המהרש"א (בבבא בתרא, שם דף קי"ט), שאם כוונת המקושש היתה שילמדו ממנו, הרי זה נחשב למקושש ואין צריך לעצים, והוי מלאכה שא"צ לגופה ופטור (משום שכדי להתחייב מיתה יש לעבור איסור שבת במלאכה הצריכה לגופה והיה צריך לקושש בשביל העצים עצמם ולא בשביל ללמוד אחרים), ולא היה לבי"ד להורגו משום כך.

ותירץ המהרש"א, שמכיון שלא ידעו העדים כוונתו, כי כוונתו היתה במחשבת הלב, הרי הוא חייב בדיני אדם. והביאור לזה הוא, שאין בי"ד של מטה משגיחין במחשבותיהם של עוברי עבירה אא"כ מחשבות אלו היו גלויים וידועים לכל בשעת המעשה, אבל אם אחד עושה מעשה שנראה לעדים כמעשה עבירה שבי"ד מענישין עליה, הרי זה חייב עונש אע"פ שכוונתו היתה לטובה, ודנים אותו לחובה וחייב עונש בבי"ד של מטה.

ובקובץ שיעורים (ב"ב שם) הקשה:

הוא תימה דהא כתיב ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש.

ג. עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח' סי' ט"ו) שדן לגבי מי שמחלל שבת משום פיקוח נפש אם זה בעצם מלאכה שא"צ לגופה.

כלומר, רבי אלחנן וסרמן מקשה היאך יתכן לפרש שבעצם צדיק היה כיון שמחשבתו היתה לטובה, והלא הקב"ה בעצמו אמר למושה להמית אותו והקב"ה הרי יודע מחשבות האדם, וא"כ קשה מדוע הרגו אותו אם לפי האמת היתה מלאכה שא"צ לגופה.

ונראה ליישב, שהקב"ה היה מורה לבי"ד של מטה לנהוג כפי המוטל עליהם, ובבי"ד של מטה אין דנים אלא ע"פ עדות העדים, ועל כן אמר הקב"ה למושה שיש להמיתו. ואע"פ שהקב"ה ידע שהיתה כוונתו לשם שמים, ומחמת כן בדיני שמים הרי זו מלאכה שא"צ לגופה ואינו חייב עליה, מ"מ כיון שבבי"ד של מטה אין משגיחין במחשבות האדם כלל, ולפי העדים הרי זו מלאכה הצריכה לגופה וחייבים עליה, אין לדון אלא ע"פ העדים והרי הוא חייב מיתה. ויש לדקדק כן בדברי המהרש"א שכתב "דהיה חייב מיתה בדיני אדם", ומשמע שבדיני שמים לא היה חייב מיתה. והטעם לזה, הוא מפני שבבי"ד של מעלה אין דנין לפי המעשה הנראה לעיניים בלבד אלא דנין אף לפי המחשבה, ועל כן נחשב צלפחד לצדיק, משום שבדיני שמים יצא זכאי בדיון, שע"י שראו שמחשבתו היתה לשם שמים ומחמת כן עשה את אשר עשה, הרי נחשבת המלאכה למלאכה שא"צ לגופה ופטור עליה בדיני שמים.

ובזה מבואר חילוק נוסף בין הדין הנוהג בבי"ד של מטה לדין הנוהג בבי"ד של מעלה. בבי"ד של מטה אין דנים את האדם אלא כפי הנראה לעינים, ואין מקבלין צד זכות אא"כ הצדדים נראים או ידועים. אך בבי"ד של מעלה דנים את האדם גם לפי מחשבתו, וע"כ יכולים לזכותו בדין ע"פ

ד. השואל בשו"ת חת"ס (לקוטי תשובות סי' נ"ו) הקשה, למ"ד אין מומר זוקק ליבום איך טענו בנות צלפחד שאמנם תתיבם הרי צלפחד היה מומר לחלל שבת ואין אשת מומר זקוקה ליבם. והשואל רצה לתרץ ע"פ התוס' הנ"ל, שבאמת צלפחד היה צדיק, ולשם שמים נתכוון, ולכן לא היה מומר. והחת"ס דחה דבריו ע"פ יסוד הנ"ל, שמכיון שבדיני אדם דנו אותו למיתה, הרי בעיני בי"ד של מטה הוא מחלל שבת ודינו כמומר. ואע"פ שבדיני שמים הרי הוא צדיק גמור, מ"מ בי"ד של מטה אין הולכין אחר מחשבות האדם, והרי הוא מומר לחלל שבת. (ועיין שם מה שתירץ ע"י חידוש בהגדרת מומר שאינו זוקק לייבום.)

מחשבת הלב בדברים שאינם מספיקים לפוטרו דיני אדם. וא"כ ישנה אפשרות שאדם יהיה נחשב כרשע גמור דיני אדם, אך דיני שמים (ובדברי חז"ל) נחשב הוא לצדיק גמור, וזוהי הגדרתו של צלפחד לפי המהרש"א.

ב. שו"ת הרשב"א חלק ה סימן רלח:

וזה מה שהשבתי לחכם ר' יעקב בן הכסף בעל ישיבה בטולטולה, על הנהגת המדינה זו, ויסור העוברים: דע כי לשון רכה תשבור גרם (משלי כה, טו), ולעולם כל מישר ומישר ופנה דרך לפני העם להסיר המכשלה את העם צריך לעלות מן הקלה אל החמורה. ואין נוטלין כל החבלה ביחד, ואחר כוונת הלב הדברים אמורים. כבר ידעת מ"ש בניזיר (כג, ב) גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. וכבר הראו לנו מועצות ודעת במה שהזכירו בפ"ק דע"ז (טז, ב) גבי של בית רבי שהיה מקריב לבית קיסר שור פיתם ביום אידם, חיסר ד' רבוון שלא יהיו מקריבין אותו יום אלא למחר. חיסר ד' רבוון, שלא מקריבין אותו כל עיקר. ואמרו ר' למעקר מילתא בעי, ועקרי אותה פורתא פורתא. הנה זאת שמענה, ואתה דע לך עוד כי אי אפשר לנהוג בכל האנשים במדה אחת. וזכור נא ענין דוד אדונינו מלכינו אשר נהג להעלים עינו מיואב ושמעי, ואע"פ שהיו בני מות. והטענה שאמר (ש"ב יט-כג) כי היום ידעתי שאני מלך על ישראל. כי לכל זמן מזומן, והעלמת עין מן העובר לעתים מצוה, והכל לפי צורך השעה. והחכם מעלים עיין לעתים בקלות. ואני רואה שצריך שיתחזק ענין התקנות בתחילה ולא יכנס במחלוקת. וכבר ידעת ענין מלכנו הראשון שאול כי היה כמחריש (ש"א י, כז) והעלמת עין בדבר זה עד אשר יחזקו זרועות העומדים על הפקודים מצוה רבה. והמקיים את המצוה עשה סמוכות לתקנה, (ובנלקה) [ובנה לה] חומה בצורה. ואחר תחזקנה ידיך ומלכת בכל אשר תאווה נפשך. והנך רואה כי גלתה סנהדרין ממקומה, כדאיתא (סנהדרין מא, א) כדי שלא יצטרכו לרבות בדיני נפשות, מפני שראו דברו הרצחנים.

כ"ש אנו שאין בנו כח מדין תורה לדין בדיני נפשות ואף לא בדיני קנסות, אלא לצורך השעה. ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה, כמוזכר בסנהדרין (מו, א) וביבמות (צ, ב), ואם השתיקה לעתים לגדר, אין כאן סייג בחזקה ידבק ההפך. זהו עצתי שתפתח בלשון רכה פעם ושתים. והרבה רעים על הרעים, שמאל דוחה וימין מקרבת (סנהדרין קז, ב), אולי יזכו וישובו מדרכם הרעה ורשעים עוד אינם: ואם לא ישמעו ויעברו בשלח יעברו (איוב לו, יב), תלוש ומרוט טול מקל והך על קדקדם אלף ופרוטרוט. (היש) [ויש] דבר שצריך שישקול הפסד כנגד שכר. וצריך מתן והסכמה והמלכה, ומתוך כך יסור הרבים לשום שמים. כי כל שהמעשה גדול וחזקת היד רצה צריך יותר השגחה והסרת הכעס. וצריך שיהא הדיין חושש את עצמו שמא אם קנאתו לשם יתברך תבער בו ותהיה גורמת להעלם הדרך הטוב והנכון מעליו. על כן כי תבא הנקימה לפניו בעודה בכפו לא יבלענה, שמא יאכלנה פגא. אלא יבשלנה וימתיקנה בסוד הזקנים וישרים בלבותם. ואם יש אנשים רשעים מפורסמים, ורצית למתקם, ועוד הם בתמרורים עומדים, תמנה עם הזקנים, בין להלקות בין לקוץ יד או רגל ואפילו להמיתו ואף על פי שדיני התורה בטלו מן הסנהדרין עוד לא בטלו לצורך השעה. הנה אמרו בפרק כל היד (נדה יג, ב) רב הונא קץ ידא. ואמרו ביבמות פרק האשה רבה (צ, ב) שבית דין מתנין לעקור דבר מן התורה לגדור דבר הצריך גדר וצורך שעה. דתניא אליי תשמעון (דברים יח, טו), אפילו אמר לך עבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה, כגון אליהו בהר הכרמל, הכל לפי שעה שמע [לו], למסקנא למגדר מילתא. ותניא א"ר אליעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה. לא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סייג לתורה. ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאהו לבית דין וסקלוהו. ולא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. ובכולם אסיקנן טעמא למגדר מילתא. ושוב מעשה באדם שהטיח את אשתו תחת התאנה והביאו לבית דין וכו'. ולא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך. והנה שמעון בן שטח תלה פ' נשים באשקלון ביום אחד, כמוזכר בפרק נגמר הדין (סנהדרין מה, ב), ואף על פי שאין תולין נשים, ושאינם דנין נשים ביום אחד, והנה ר"ש בן אלעזר שהיה גדולם של ישראל שהיה הורג ברשעי ישראל בהורמנא דמלכא ושלא בעדים והתראה, כמוזכר בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא פג, ב):